

LUPTELE PANDURILOR ȘI ETERIȘTILOR PE VALEA OLTULUI (1821)¹

D. BĂLAȘA — Prof. PETRE PURCĂRESCU

I. CARACTERUL ȘI SCOPUL REVOLUȚIEI DIN 1821

Revoluția din 1821, reprezintă primul pas hotărât al maselor populare, care se unesc și pornesc lupta împotriva asupritorilor, sub comanda slugerului Tudor Vladimirescu. Acest mare personaj politic, din primul sfert al veacului al XIX-lea, încă din 1818 sfătuia pe Vodă Caragea: „ar fi bine să scapi opinca de Iuda, cu care fac mari catahrisis (abuzuri); căci tot cei săraci plătesc, iar cei mai cu stare se dau după spate. Te-ar binecuvînta norodul”².

În proclamațiile și scrisorile sale, Tudor apare ca un reprezentant al poporului, spre împlinirea dorințelor celor asupriți. „Eu — spunea el — alta nu sînt decît numai un om luat de către tot norodul țării cel amărit și dosădit din pricina jefuitoarelor”³. Sau „Eu glasul norodului celui năpăstuit am urmat și urmez, spre dobîndirea dreptăților”⁴. Cererile norodului formulate de Vladimirescu, înainte de 16 februarie 1821, arată clar viziunea acestui geniu politic. El cere ordine chiar în ierarhia bisericească: „Mitropolitul de acum să lipsească... și să se rînduiască altul pe care va pohti norodul... Călugării greci să fie înlăturați. Pîinea și toate alimentele să fie vîndute de negustori cu un cîștig de „la zece unu” etc.”⁵.

¹ Acest studiu a fost redactat înainte de apariția volumului *Documente privind Istoria României, III, Solidaritatea românilor din Transilvania cu mișcarea lui Tudor Vladimirescu*, documente culese și publicate de acad. A. Oțetea, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1967. Lucrarea academicianului A. Oțetea este de un interes capital în problema „Revoluția din 1821” și prezintă o bogăție de informații, din care noi nu am putut adăuga studiului nostru, mai înainte redactat, cum am arătat mai sus — decît cîteva.

² C. D. Aricescu, *Istoria revoluțiunii române de la 1821*, Craiova, 1874, pag. 58—59. Vezi și Ilie Ceaușescu, *Căpitanul de panduri Simion Mehedinteanu*, Editura Militară, 1966, pag. 10.

³ *Documente, Răscoala, 1821*, vol. IV, pag. 258.

⁴ *Ibidem*, pag. 386.

⁵ *Ibidem*, pag. 272, 274 și 381—386.

Trădătorul Dimitrie Macedonski, ignorînd contribuția sa la decapitarea mișcării, spunea: „Am plecat la 17 ianuarie 1821 cu Vladimirescu din București... După ce am trecut Oltul și am intrat în Oltenia, a treia zi după plecarea noastră din București, el a declarat că glasul poporului îl cheamă anume pe el, spre a-i fi conducător, în lupta pentru dobîndirea drepturilor lui“⁶.

Din scrisorile unui grec din Iași, 15 februarie 1821, aflăm că Tudor Vladimirescu adunase peste 400 de panduri și răsculase“ pînă alaltăieri, toate județele de peste Olt, proclamînd libertate, egalitate și desființarea privilegiilor boierilor, răzbunînd pe cei ce au fost nedreptățiți și înapoind lucrurile jefuite; el cheamă prin proclamația sa întreg norodul dac sub arme“⁷.

Anastase Xodilos, arată că scopul revoluției populare antrenate de Tudor era „ca să răzbune abuzurile tiranice ale boierilor împotriva poporului, amenințînd că va face o reformă în cîrmuirea Țării Românești“⁸. Același lucru reese și din relatarea generalului locotenent rus Inzov, la 5 martie 1821: „Vladimirescu a dat o proclamație către popor plîngîndu-se împotriva domnului, împotriva principalilor dregători de pe lîngă acesta și împotriva marilor boieri din Țara Românească“⁹.

Mișcarea a avut un caracter popular. Ea s-a încheiat din vitregia vremurilor și s-a ridicat împotriva asupritorilor oricare ar fi ei.

Programul lui Tudor și toate izvoarele cinstite ale timpului scot în evidență faptul că „această mișcare revoluționară a avut un caracter anti-feudal și antiotoman“¹⁰. Academicianul Andrei Oțetea, cu un spirit critic documentar avansat, spunea clar: „Mișcarea lui Tudor voia desființarea relațiilor feudale și răsturnarea stăpînirii otomane, care le apăra și le agrava“¹¹.

Asocierea marelui erou, în ultimul moment, cu turcii, a fost o necesitate dictată de atitudinea contrară a Austriei și Rusiei¹² și de jaful produs de eteria în țară.

Pe plan național, Tudor vorbește într-o scrisoare de „necesitatea unei acțiuni politice comune cu Moldova“, ca unii „ce sîntem de un neam și de

⁶ Doc. Răsc. 1821, V, pag. 520.

⁷ Doc. Răsc. 1821, IV, pag. 123.

⁸ Ibidem, p. 296.

⁹ Doc. Răsc. 1821, I, p. 330.

¹⁰ Eugen Stănescu și Ștefan Ștefănescu, *Lupta poporului român împotriva asupririi sociale și naționale pentru independență*, în vol. Momente din Istoria Poporului Român, Editura Politică, București, 1965, p. 62.

¹¹ Acad. A. Oțetea, *Valoarea documentară a memoriilor lui I. P. Liprandi*, în Studii, revistă de istorie, an XI, 1958, numărul 3, p. 81 — În Transilvania, la 8 mai 1821 Baronul Schustekh informa pe contele Bănffy „despre cea mai primejdioasă dintre ideile lui Tudor, mai ales pentru țările vecine, care îndeamnă pe țărani să pretindă suprimarea robotei și suportarea egală a sarcinilor“. Acad. A. Oțetea, *D.I.R.*, III, Solidaritatea românilor din Transilvania cu mișcarea lui Tudor Vladimirescu, Ed. Acad. R.S.R., București, 1967, p. 259, doc. 182.

¹² Acad. A. Oțetea, *Valoarea documentară a memoriilor lui I.P. Liprandi*, rev. cit. p. 90, spune: „Țarul a condamnat în termenii cei mai categorici mișcarea lui Tudor și acțiunea lui Al. Ipsilanti“.

o lege¹³. El face apel la poporul dac¹⁴. Nu e de mirare că o mare parte din arnăuți erau români macedoneni și s-au alăturat cu tot devotamentul, spre a sluji cauza revoluției.

II. ASOCIEREA CU ETERIA ȘI CONTRADIȚIA FLAGRANTĂ ÎNTRE REVOLUȚIA POPULARĂ ROMÂNEASCĂ ȘI MIȘCAREA GRECEASCĂ

În scopul triumfului revoluției populare românești, Tudor Vladimirescu s-a asociat cu mișcarea eteristă¹⁵. Conducătorii Eteriei au căutat această alianță considerînd-o indispensabilă. Cînd aceștia au văzut că poporul aclamă domn pe Tudor și că se cere ca grecii să continue lupta spre patria lor, căci după ce Tudor ocupase Țara Românească, nu mai avea nici un rost aici sabia eteristă, începe conflictul tacit între Eterie și revoluționarii români. Pe de altă parte, Tudor Vladimirescu imprimase mișcării sale cinstea și demnitatea ostășească în care crescuse și trăise. El se ridică împotriva asupritorilor poporului cu însuși poporul și revoluția în drumul ei, trebuia să ocrotească poporul (asuprit) pentru care se pornise la acțiune.

Armata „domnului” Tudor trebuia să evite jaful, furturi și asuprirea asupra maselor populare. Ea trebuia să fie exemplu de cinste și disciplină. Nevoile de îmbrăcăminte, hrană și armament, în armata pandurilor se fac disciplinat, civilizată¹⁶.

La 31 martie 1821, Tudor cere instituirea unui tribunal la Cotroceni, care să judece netrebnicile și hoțiile săvîrșite de „ostașii adunării obștii”¹⁷. Pandurii cînd cantonează într-o localitate trimit cu o zi înainte ștafete călări ca să pregătească masa pentru un număr precis de ostași. Tudor în acțiunea lui, a împrumutat bani cu chitanță, după toată rînduiala legală. N-a făcut niciodată caz de situația revoluționară¹⁸.

În toate centrele și orașele așeza comandanți cu grupuri de panduri, care să păstreze disciplina și ordinea chiar între civili. În Pitești, găsim pe căpitanul Simion Mehedințeanu, cu un grup de panduri „rînduiți de dumnealui slugerul Theodor Vladimirescu, spre paza orașului nostru și a orașului Argeșului”¹⁹. Pentru hrana lor, cetățenii contribuiau „fieștecare după starea și puterea sa, după hotărîrea dumnealui comandirului clucerul Costachi Ștefănescu”²⁰. Pandurii nu-și luau hrana la voia întîmplării, prin jaf.

Tudor și-a dat seama de importanța pe care o avea Biserica²¹. Pandurii în acțiunea lor, trebuiau să protejeze lăcașurile de cult, împreună cu tot in-

¹³ *I b i d e m*, p. 61.

¹⁴ *Doc. Răsc. 1821*, IV, p. 123.

¹⁵ Vezi A. Oțetea, *Tudor Vladimirescu și mișcarea eteristă în Țările Românești, 1821—1822*, București, 1945. — *Idem*, Legămîntul lui Tudor Vladimirescu, față de eterie, în rev. *Studii*, IX, 1956, nr. 6 p. 125—133.

¹⁶ Vezi *Doc. Răsc. 1821*, IV, p. 437.

¹⁷ *Hurmuzachi*, XX, p. 603.

¹⁸ A se vedea numeroasele acte date în acest sens de Tudor Vladimirescu.

¹⁹ *Doc. Răsc. 1821*, II, p. 47, doc. 28.

²⁰ *I b i d e m*.

²¹ Tudor Vladimirescu a fost ctitorul unei biserici din Preajna jud. Mehedinți.

ventarul lor. Atunci cînd unul dintre panduri a luat argintul de pe o icoană, a fost sancționat capital.

Cu totul alta era situația în rîndul eteriștilor. Dar, pentru a nu fi acuzați de imparțialitate, vom cita ce spunea un grec anonim: „În fiecare zi, însuși Caravia și Kolocratronis trimiteau diferite patruli să jefuiască pe unul sau pe altul și deși de multe ori aceste lucruri au fost aduse la cunoștința șefului (Ipsilanti), totuși niciodată n-a vrut să fie crud și drept și să pedepsească nu numai pe aceștia, dar și pe alți conducători care socoteau această expediție potrivită pentru îmbogățirea lor. Iată scopul vitejei răscoale! Bărbați, iată concepțiile acelor care din nefericire se numesc greci... Pe de altă parte bunul nostru Ipsilanti, aflînd că la Mănăstirea Mărgineni se aflau diferite lucruri de valoare, trimite pe Mavros și pe Lemonis, care deschizînd toate lăzile, fără voia proprietarilor, întocmesc o listă a lucrurilor pe care o prezintă generalismului. Acesta, după ce cercetează lista, trimite pe aceștia să-i aducă toate obiectele însemnate cu cruce pe listă. Iată, bărbați greci — zice autorul grec anonim — și bunul nostru șef a fost un hoț și chiar mai mare ca ceilalți; se vede că bunii noștri conducători făceau diferitele lor prădăciuni, după exemplul generalismului nostru. Însuși generalismul, fraților, a trimis diferite cete să fure cirezile de boi și vaci și proviziile boierilor și ale celorlalți locuitori, care se găseau în Țara Românească și să le trimită în Transilvania, pentru vînzare... Nicopulos, cît și ceilalți, au cheltuit banii... cu țitoarele lor, fiind niște muieratici. Dar nu trebuia Ipsilanti să comită astfel de acte hoțeste, vrednice de condamnat“. Sau „lipsa de plumb a fost remediată prin dezvelirea acoperișului Mitropoliei“²².

Nu este lipsit de interes să arătăm cum caracteriza K. Marx, Eteria: „Fără să se urnească din Țirgoviște, Ipsilanti își consumă timpul în petreceri, baluri, etc. Nu se interesa de loc de soldații săi; în timp ce șefii dansau, soldații jefuiau. Ei se dedau la silnicii tot atît de crude, ca și turcii. Acesta a fost debutul Eteriei“²³.

Tudor a cerut lui Ipsilanti să introducă disciplina în tabăra eteristă. Prin divanul Țării Românești, la 14/26 aprilie 1821, cere lui Ipsilanti să înceteze jafurile în țară, arătînd că grecii, „calcă sfintele legi ale găzduirii“ și nu aud „stigățele săracilor asuprași fără milă“²⁴. Cererea lui Tudor a fost interpretată astfel de eteriști. Însăși armata de panduri a fost influențată de șefii Eteriei și îndemnată să ia parte la jafuri. Tudor intervine în rîndul pandurilor prin condamnările cunoscute.²⁵

În politica externă intervine un factor nou, esențial, de care depinde pierderea sau câștigul cauzei. Împăratul Rusiei „condamnă cu totul acțiunea eteristă și mișcarea populară românească“ și asigură Poarta de neutralitate. La fel procedează și Austria.²⁶

²² *Doc. Răsc. 1821*, IV, p. 250—251.

²³ K. M a r x, *Însemnări despre români*, Editura Academiei R.S.R., București, 1964, p. 112.

²⁴ *Doc. Răsc. 1821*, II, p. 73. Vezi și A. Oțetea, *Mișcarea revoluționară din 1821*, în vol. *Istoria României III*, București 1964, p. 890.

²⁵ Vezi A. Oțetea, *op. cit.*, p. 898.

²⁶ Vezi *Doc. Răsc. 1821*, IV p. 300.

Acestea sînt motivele principale, care determină pe Tudor să încerce îndeplinirea programului său cu consimțămîntul Turciei la care face apel. La factorul extern se adaugă comportarea trupelor și comandanților Eteriei, despre care am amintit. Tudor nu putea lupta contra turcilor singur, numai cu armata dezorganizată a eteriștilor, de care s-a convins pe parcurs, că este incapabilă de acțiuni războinice și atît timp cît Rusia și Austria erau împotriva mișcării de eliberare. Eteriștii speculează slăbiciunea căpitanilor de panduri. O parte din aceștia trădează pe Tudor. Iordache Olimpiotul îl duce la Tîrgoviște, aici îl închide în temnița Mitropoliei și „în cele din urmă, după două zile de cele mai crude chinuri au anunțat pe Tudor că-l trimit la Divan și legîndu-l, au ieșit noaptea afară din oraș. Apropiindu-se de riul Dîmbovița, Caravia l-a împușcat cu pistolul, apoi i-au tăiat capul, iar trupul i-a fost aruncat în rîu.²⁷ Alte izvoare spun că ar fi fost ucis chiar în închisoarea Mitropoliei²⁸. Acest „asasinat mîrșav“²⁹, cum îl numește Karl Marx s-a petrecut în noaptea de 26/27 mai, 1821. (Ucigașul Caravia, după acest odios act, și-a însușit aurul, pietrele scumpe și tot ce a mai găsit în hainele lui Tudor). În felul acesta, oastea pandurilor a rămas fără șeful ei, iar comanda au luat-o Hagi Prodan și Dimitrie Macedonski, vînzătorii lui Tudor.

Ecoul acestui oribil act, în inima poporului, a fost consemnat de popa Ilie din Mănăstirea Butoiul-Tîrgoviște, cu slove de foc și lacrimi eterne: „și cu durere în inimă am auzit și am plîns, cînd l-au vîndut pe Tudor doi căpitani ai săi, de l-au tăiat noaptea. Și am mers cu părintele Ilarion (episcopul Argeșului) la mînăstire de am făcut slujbă pentru odihna sufletului. Și plîngea lumea și părintele Ilarion se bătea cu pumnii în piept și da crucea la norod să se închine și multă jale era pe noi toți“.³⁰

III. SITUAȚIA ORAȘULUI DRĂGĂȘANI ÎN 1821

Tîrgușorul Drăgășanilor, în 1821, este descris ca fiind „la depărtare de 70 verste de Rîmnic, în jos pe Olt, situat pe marginea unei ridicături, în fața căreia la est și sud se întinde o vale destul de largă, înconjurată de o pădure deasă“.³¹

Deci Valea Oltului și Valea Pescenei, care se varsă în Olt, la sud de Drăgășani, erau înconjurată de „pădure deasă“. După documentele cartografice, Lunca Oltului avea locuri de pădure chiar în dreptul orașului. Mai deasă era pădurea la Călina, Prundeni și Zăvîdeni.

Importanța Drăgășanilor din punct de vedere strategic era foarte mare. Aici se întîlneau opt drumuri.³² Insuși prințul Ipsilanti ordona ca la 26 mai

²⁷ Doc. Răsc. 1821, V, pp. 302—303.

²⁸ George Potra, *O comunicare într-un ziar din capitală*, pe care nu avem posibilitatea să o precizăm.

²⁹ K. Marx, *op. cit.*, p. 113.

³⁰ *Istoria Bisericii Române*, vol. II, București, 1958, p. 401.

³¹ Doc. Răsc. 1821, V, p. 434.

³² Vezi Doc. Răsc. 1821, V, p. 433.

bimbașa Sava să se grăbească cu detașamentul său de la Mărgineni, la Drăgășani,³³ pentru ocuparea acestui punct strategic.

Cele opt drumuri se prezentau așa: unul principal care venea pe dreapta Oltului, de la răspîntia Găneasa (în dreptul Slatinei) și ducea prin Drăgășani spre Rîmnicul Vlcea. Alt drum unea malul stîng al Oltului, din Poganu cu malul drept prin Drăgășani, spre Oteteliș — Craiova. Din Drăgășani alt drum mergea spre mănăstirile Șerbănești, Stănești și Mamu. Se adaugă la acestea drumul Drăgășani — Rudari — Valea lui Alb, drumul Valea lui Alb — Călina, drumul Vultureștii de Jos — Călina nord și Vultureștii de Jos — Prundeni, sau „Drumul Pandurilor”.³⁴ Fiecare dintre acestea avea ramificații prin satele din jurul Drăgășanilor. În partea de răsărit și miază-noapte a orașului, se găseau trei mari clădiri de zid cu etaj. Cea mai puternică era „Metocul Episcopiei Rîmnicului”, care avea un demisol cu crenele, iar la etaj, în partea de sud un paraclis zugrăvit, după toată rînduiala. Se mai găsea în Drăgășani la 1778 și „o curte boierească”³⁵, pe care n-am identificat-o.

În 1821 aflăm în Drăgășani „Casa Șetrarului”, (casa negustorului craiovean Băluță Boltașu), „Mănăstirea Drăgășanilor”, unde este actuala Catedrală și Metocul Episcopiei Rîmnicului, lîngă actualul castel de apă al orașului, pe locul unde este piața. (A fost demolat în 1948). Aceste clădiri au fost folosite de turci ca fortărețe în timpul asediului efectuat de panduri.

Importanța acestui centru a fost sesizată de panduri, de eteriști și de turci. Așa se face că luptele principale în Oltenia s-au dat în jurul acestei localități.

Comandantul unității de panduri din Drăgășani, era Preda Drugănescu. La 4 aprilie 1821, el scrie sendarului Diamandi, că Ivancea căpitan din Strejești și Anastasie, arnăutu din Stănești-Drăgășani, nu s-au prezentat la soroc și împuternicește pe Theodor Becheru, ca să-i aducă la Drăgășani „fiind trebuincioși (cu toți oamenii ce sînt la dînsul)”³⁶. Ei erau deci însărcinați cu paza Drăgășanilor.

IV. INTRAREA PANDURILOR LUI SOLOMON ÎN DRĂGAȘANI

LA 26 MAI 1821

Polcôvnicul Ioan Solomon, care avea conducerea pandurilor din garnizoana Craiova, spune că imediat ce a auzit că ordiia turcească a ajuns la satul Cioroiul, a trimis un curier, prin care înștiința pe Tuodr și căpitanul Iordache că el părăsește Craiova și se retrage la Mănăstirea Cozia, „dacă nu-mi trimit oștire și răspunsul să mi-l trimită la Rîmnicu Vlcei”³⁷.

³³ Doc. Răsc. 1821, V, p. 429.

³⁴ Drumul pandurilor este o informație pe care ne-a furnizat-o pr. N. Popescu, din comuna Prundeni, în lucrarea noastră de reconstituirea drumurilor parcurse de panduri.

³⁵ Despre aceste clădiri amintește generalul von Bauer în memoriile sale. Vezi Const. I. Karadja, *Oltenia după Memoriile ...*, în rev. Arh. Olteniei, III, 14, 1924, p. 306.

³⁶ Doc. Răsc. 1821, II, p. 28.

³⁷ Ioan Solomon, *Amintiri*, ediția Dr. C. S. Nicolăescu-Ploșor, Craiova, 1935, p. 20.

Într-adevăr Solomon a plecat „cu toată pandurimea“ spre Cozia. Au luat drumul pe la Oteteliș, ca să iasă mai curînd decît turcii la Drăgășani. Turcii luaseră „Drumul olacului“, adică prin Găneasa spre Drăgășani. Este vorba de turcii din armata de la Vidin, circa 1200 de ostași.³⁸

O coloană de turci de la Nicopole ocupaseră Slatina și „se dedau la jafuri și devastări“.³⁹ Aflînd de aceasta Dimitrie Macedonschi în Pitești, a propus lui Iordache să meargă împreună împotriva lor. „Iordache însă, care după oarecare scuze, a promis să-l urmeze, a doua zi, l-a înșelat, după obiceiul său, astfel Macedonschi singur,⁴⁰ cu pandurii, a silit pe turci să se retragă spre sud. Situația devenea precară pentru coloana de turci din armata de la Vidin, care din Craiova înaintase pe Drumul olacului, spre Drăgășani. Dacă Macedonschi trecea de la Slatina, în dreapta Oltului și cădea în spatele turcilor putea realiza derută, însă a luat-o pe stînga Oltului. Solomon cu 800 de panduri, cu memorialistul Dumitrache Protopopescu din Severin, cu căpitanul Preda armășel⁴¹, cu Anastasie Mihaloglu, cu arnăuții lui, prin Oteteliș-Gușoeni, au venit în Drăgășani. „Și mergînd la Drăgășani — spune Dumitrache Protopopescu — am găsit orașul pustiu: fugiseră toții neguțătorii. Și cu intrai într-o cocină de porci, unde era un țigan bogat și scoțîndu-l, spuse că de frică a intrat acolo, socotind că sint turcii, auzind că deseară sînt la Brîncoveni; și mergînd cu el la Solomon, spunîndu-i, poruncii; „Caii! și să plecăm“. Pandurii umpluse pivnițele cu ploștile să ia vin. Îmi zise mie Solomon ca să-i scoț că vin turcii. Intrai în pivnița răposatului Băluță boltășu din Craiova, unde era 24 de buți cu vin și altele cu rachiu. Dedeseră găuri o sută prin ele și curgea vinul prin ploști. Le zisei să iasă că vin turcii. Sătiră cu puștile la mine, mai ales un pîrîș al meu de aproape, anume Bușteanu; ieși afară și spusei lui Solomon, că stă călare în ușe și-i strigă... dete Solomon cu pistolul în el și-l lovi la un picior. Atunci ceilalți de frică fură gata. Și plecarăm pînă la Zăvideni în sat“⁴².

Am redat acest lung episod, pentru a înțelege de ce lipsa de disciplină în acest centru viticol, va face pe eteriști să piardă bătălia ultimă din 7 iunie, despre care vom vorbi mai departe.

Polcovnicul Solomon, în Amintirile sale spune că a ajuns în Drăgășani înaintea turcilor „și șezînd să prînzim acolo, m-am pomenit că vin niște negustorași la mine și-mi spun că le-au venit poruncă de la Chihaiia bei, să le gătească de prînz turcilor, că peste puțin vor fi aicea; și m-au rugat neguțătorășii ca să-mi fac pomană cu ei și să mă retrag din orașelul lor mai iute, pînă nu vin turcii, căci o să li se întîmple foc și robie. Așa dar fiindu-mi milă de dînșii, i-am ascultat și m-am tras la satul Zăvideni, cale de jumătate de poștă de Drăgășani; și cum am ieșit eu, pe loc au intrat turcii și după ce au mîncat, au plecat iute după noi și ne-au ajuns acolo la Zăvideni“⁴³

³⁸ Vezi *Doc. Răsc. 1821*, V, p. 313.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ Vezi *Doc. Răsc. 1821*, III, p. 17, nota 1.

⁴² *Eadem*, V, p. 569. Nota 2: Corect Zăvideni.

⁴³ Ioan Solomon, *op. cit.*, p. 20.

Unde a fost pivnița negustorului craiovean Băluță? Clădirea în care este actualul Consiliu al orașului Drăgășani a fost construită în anul 1898. La nord de aceasta s-au făcut lucrări de canalizare în vara anului 1966. Cu această ocazie am văzut aici niște pivnițe mari, boltite, lucrute din cărămidă mică. Cu ocazia construcțiilor noi, clădirea veche a fost demolată pînă la suprafața pămîntului, din ea rămînînd pivnița, care a fost umplută cu pămînt. În stampana ce reprezintă „Lupta de la Drăgășani, între panduri, turci și eteriști“⁴⁴, în spatele bisericii Adormirea, se vede o clădire mare cu etaj. Este cea mai mare din această gravură. Pivnița boltașului Băluță, în care încăpeau „24 de buți cu vin și altele cu rachiu“ era cea mai mare din Drăgășani. Poate mai mare decît demisolul „Biserica Drăgășanilor“. Identificăm această clădire — pivnița boltașului Băluță — cu resturile de pivnițe găsite în vara anului 1966 și casa din gravura de care am vorbit. Clădirea aceasta mare se afla în spatele actualului Consiliu orașenesc.

În ceea ce privește hoardele turcești, ele aveau spatele acoperit. Ocupaseră Craiova, malul drept al Oltului, palatul și Mănăstirea Brîncoveni, Mănăstirea Strejești, Mănăstirea Mamu,⁴⁵ cu Stăneștii și Șerbănești.

V. LUPTA DE LA ZĂVIDENI — 26 MAI 1821

Pandurii comandați de polcôvnicul Ioan Solomon, părăsind Drăgășanii, au ajuns la Zăvideni, unde fac un popas. Aici satul era pustiu, toți locuitorii fugiseră⁴⁶ de frica turcilor. Cei 800 de panduri au intrat în sat, într-o grădină cu pruni în jarină, „sub un deal“⁴⁷. Probabil în partea de apus și miazănoapte de biserică Bărbuceni. De altfel de aici se poate supraveghea Valea Oltului la sud, pînă la Drăgășani. Aci „slugerul Solomon cu gospodar Anastasie Mihalopolu (=Mihaloglu)⁴⁸ se culcară pe un covor și porunciră să fie toți pandurii gata, iar eu (Dumitrache Protopopescu din Severin) cu un polcovnic Luță și Ioan Locusteanu, din picioare, mîncam... și caii-i țineam de pripon“. Pandurii luaseră șeile după cai și îi împiedecaseră ca să pască. Pe marginea Oltului se văd de odată cete de turci călări ce veneau „în fuga mare“. Dumitrache Protopopescu a sculat pe Solomon și pe

⁴⁴ Vezi C. V. Obedeanu, *Tudor Vladimirescu*, în rev. Arhivele Olteniei, VIII, nr. 45—46 (1929 sept. dec), pp. 435 și 442. Vezi și *Istoria României*, III, București, 1964, p. 900.

⁴⁵ Facem aici o precizare. Mănăstirea Mamu este în comuna Lunghești alături de fosta mănăstire Stănești și deci mult la apus de Mănăstirea Strejești. Crochiul preluat de Ioan C. Neacșu, ca anexă la articolele „Prima luptă a pandurilor cu Turcii, la Drăgășani (29 mai 1821) și publicat în revista Studii, tom. 18, 1965, nr. 5, între pp. 1096—1097 și „Unele precizări cu privire la prima luptă de la Drăgășani (29 mai 1821), publicat în volumul „Omăgiu lui P. Constantinescu-Iași“, București, 1965, (crochiu între pag. 394—395), localizează „Mănăstirea Mamu“ cartografic, între malul drept al Oltului și șoseaua națională Găneasa — Sibiu. Dacă e trecută așa în vre-o hartă veche, desigur greșit, ar putea fi vorba de biserică de la Runc, ctitoria lui Dobromir marele ban al Craiovei, înainte de 1583.

⁴⁶ *Doc. Răsc. 1821*, V, p. 569.

⁴⁷ Ioan Solomon, *op. cit.*, p. 21.

⁴⁸ Vezi și C. D. Aricescu, *Acte justificative ... 1821*, Craiova, 1874, p. 41.

ceilalți. Solomon, somnoroș, a poruncit, fără multă socoteală „Gata caii!”. Și ieșirăm — spune Protopopescu — în niște grădini (unde) se strîmta drumul și unde era bine de ținut foc; și noi cei ce fuseserăm gata, deloc plecarăm unde poruncise (Solomon), înaintea turcilor. Ajunserăm la acel loc; sosiră și turcii⁴⁹.

Solomon relatează acest episod astfel: „Aicea de a-mi fi șezut, unde ne aflam, puteam să batem pe turci fără să păgubim noi, iar furia tineretelor și voinicia pandurilor ce erau pe acea vreme, ne-a pus în ambiție de am ieșit singur în cîmpie, înaintea turcilor, pe scena războiului⁵⁰.”

La Zăvideni, lupta a început între 800 de panduri care nu aveau nici un tun⁵¹ și între turci, care erau cam 3000 și aveau și tunuri. Din relatarea lui Protopopescu reiese că prima luptă s-a dat cu avangarda turcească. Cei mai mulți dintre panduri erau fără cai. Îi lășaseră să pască. La pocnetul armelor caii s-au speriat și au fugit. Sosind grosul turcilor, pandurii, cei mai mulți rămași fără cai, au fost înconjurați. „Noi — spune Solomon — văzînd această groază, ne-am deznădăjduit de scăparea vieții, însă cu săbiile și cu iataganele în mîină, am făcut drum prin ieși și ne-am dus iarăși la locul nostru, în grădina cu pruni, cîți am scăpat cu viață, rămînînd peste 200 de panduri morți în loc⁵². Turcii veneau din urmă și „se înmulțiau; ai noștrii, unii dădeseră fuga la coastă⁵³. Menționăm că în această luptă a căzut și pandurul Mihale, care ținea steagul (=bairacul). „Eu — spune Protopopescu — în zorul acela, am sărit după cal și am luat bairacul în mîină de jos și puștile continua. Ei la noi și noi la ei”. Pandurii s-au retras în niște vii. Aici au împușcat „mulți turci”. Pandurii au urcat „în deal”. Aici a avut o luptă corp la corp, „ne amestecărăm cu ei”. Protopopescu relatează încă două amănunte. Un turc „cu un cal galben, ajunsese să taie pe Bușteanu”, acesta era dușmanul lui Protopopescu, de la Drăgășani, cînd Solomon îl rănise puțin la picior. Totuși acum Dumitrache Protopopescu a descărcat pușca în pieptul turcului. „Apucai pe un făgaș în vale”, spre nord. Căpitanul Bușteanu a luat-o înainte, cînd „la o poieniță” i-au ieșit înainte alți doi turci, pe jos, dar erau cu puștile goale. După ce Protopopescu a încălecat pe cal, „iată un Ioniță ceaușu din satul Sălcuța, a lui Solomon; fugea către mine și doi turci îl goneau pe jos” cu iataganele să-l taie. Protopopescu avea pușca goală și alt ajutor nu a putut să-i dea ceaușului, decît i-a spus: „Ia-te de coada calului, și așa făcu”. Dădeji scări calului ca de o bătaie de pistol, într-un deal”. Turcii văzînd că s-au risipit au luat-o înapoi spre Drăgășani. Pandurii au umplut armele și au început a se strînge. Căpitanii „luînd socoteala”, mulți lipseau dintre panduri. Ultimul episod s-a petrecut în „piscul Cicoș”, „La Hociotă”, deasupra actualei biserici Sîtlea. Colonelul Ioan Solomon a răsplătit pe Dumitrache Protopopescu, care

⁴⁹ *Doc. Răsc. 1821*, V, pp. 569—570.

⁵⁰ Ioan Solomon, *op. cit.*, pp. 20—21.

⁵¹ *Ibidem*, p. 21.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *Doc. Răsc. 1821*, V, p. 570.

salvase steagul și pe Bușteanu și Ioniță ceașu, din mîinile turcilor, cu zece mahmudele, și-l „avea ca pe cel mai bun copil al lui“.⁵⁴

După regrouparea forțelor, pandurii au coborît în vale, la Orlești și au luat-o spre Rîmnic. Pe drum s-au întîlnit cu 4500 de călăreți „negrii“ sub comanda lui „Gospodar Gheorghe Cîrjăliu“ care spun că Ipsilanti vine cu muscalii la Rîmnic, în oraș. Ajungînd în Rîmnic „ne lovi o piatră foarte mare și iute grozav, dar nîltă pînă s-a făcut groasă de o palmă. Șezurăm acolo 3 zile“⁵⁵.

În Rîmnic, Solomon a primit o scrisoare de la Tudor, în care scria că în minutul ce o va primi, să vină cu toți pandurii la Golești. De asemenea Tudor i-a scris ca să lase 100 de panduri la Mănăstirea Cozia, să îngrijească de zaharelele ce sînt acolo și orice sîrbi și greci vor fi prin mănăstiri, să-i dea afară și să rămîie numai panduri“⁵⁶.

Era ultima scrisoare și încercare a lui Tudor de a salva ordinea și situația. Ruptura se produsese. Sîrbi (comandați de Hagi Prodan) și grecii erau un pericol pentru mișcare. Tot aici află Solomon că venirea muscalilor este o minciună. În același timp un curier arnăut i-a adus o scrisoare de la Ipsilanti și de la căpitanul Iordache, în care i se aduceau „destule laude pentru lupta „ce a avut cu turcii și în același timp i se aduce la cunoștință că „Tudor Vladimirescu este sub judecata lor, că i-au prins toate corespondentele ce a avut cu turcii.“⁵⁷ Tot aici aflară toți pandurii „că pe Tudor ducîndu-l la Tîrgoviște, l-au tăiat“.⁵⁸ Solomon, care era un strateg, și-a dat seama că fără Tudor, cauza pentru care pornise pandurimea era pierdută „se făcu bolnav“, își luă la rîvedere „de la o parte din căpitani“ și plecă în Austria. Protopopescu și alții l-au petrecut pînă la Mănăstirea Cozia. O parte din panduri au trecut sub comanda lui Anastasie Mihaloglu.⁵⁹ Din oastea lui Solomon, rămîn în Rîmnic 5 căpitani: Dumitru Bușteanu, Vasile Crăpatu, Barbu Țiou, Ghiță Cuțui și Nicolae Urleanu. La aceștia se mai adaugă Dumitrache Protopopescu din Severin.⁶⁰ Ei nu părăsesc țara, ci rămîn să lupte mai departe de turcii.

Dumitrache Protopopescu, împreună cu Mihalache Ciupagea și cu alții, în total 13, în postul Sfîntului Petru, au trecut în munții Lotrului. Aici au găsit un egumen refugiat la o stîină. De la el au luat 100 de galbeni și au plecat la Tîrgu Jiu, iar de aici la Mănăstirea Tîsmana.⁶¹

⁵⁴ *Ibidem*, pp. 570—571.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 571.

⁵⁶ Ioan Solomon, *op. cit.*, p. 21.

⁵⁷ *Idem*, *op. cit.*, pp. 21—22.

⁵⁸ *Idem*, p. 22.

⁵⁹ *Doc. Răsc. 1821*, V, p. 571.

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ *Doc. Răsc. 1821*, V, p. 573; C. D. Aricescu, *Documente ...*, p. 45—46; I. Neacșu, *Lista cu numele pandurilor ...*, în *Studii și materiale de istorie modernă*, vol. I, Edit. Acad., 1957, p. 431.

VI. ANTECEDENTELE LUPTELOR DE LA DRĂGĂȘANI

Trupele turcești au intrat în țară la 1/13 mai, prin trei puncte. Trupele de la Nicopole au înaintat pe ambele părți ale Oltului, spre nord. Ele au atacat orașele Roșiorii de Vede și Caracal, pe care, după lupta cu garnizoanele de panduri, le-au incendiat. Aceștia au fost nevoiți să se retragă în nord. În ziua de 21 mai, turcii au intrat în Slatina. Aici era „prefect și șef de panduri” polcovnicul Ghelmegeanu. În casa Deleanului era magazia de provizii a pandurilor, sub paza lui Toma Ciungu și Iene Iarca. Garnizoana de panduri, deși redusă ca număr, a primit lupta cu forțele turcești, care erau superioare. Cei mai mulți au căzut în luptă, iar Toma Ciungu și Gheorghe Grecu au căzut prizonieri și au fost tăiați „în marginea Oltului”, de hoardele turcești.

În alt sector al orașului Slatina, lupta a fost susținută de pandurii sub comanda lui Iene Iarca, logofătul Dobre și Diaconu Mihai. Încercuți, au fost prinși și executați, „la Valea Muierii, în marginea Slatinii”. Forțele pandurilor s-au concentrat din nou și la 23 mai, turcii de teamă au dat foc orașului.⁶² Orașul era pustiu. Mulți se refugiaseră în Ardeal⁶³.

Acum pandurii și o ceată de arănași erau comandați de Simion și bu-lucbașa Iovan⁶³.

Trupele din dreapta Oltului, după ce au ocupat palatul și Mănăstirea Brincoveni, au făcut joncțiunea la Gâncasa, în dreptul orașului Slatina, cu trupele turcești ce veneau de la Vidin și se îndreptau spre Drăgășani.

După arestarea lui Tudor, comanda pandurilor o luaseră Dimitrie Macedonschi și Hagi Prodan. Aceștia aflând în Pitești „că la Slatina, turcii de la Nicopole se dedau la jafuri și devastări” și respinseseră pe pandurii ce erau însărcinați cu paza garnizoanei, s-au îndreptat direct spre acest punct. Macedonschi părăsit de Iordache, a venit la Slatina cu pandurii săi, care nu aflaseră încă de ceiace intenționau eteriștii să facă cu domnu Tudor. Plini de avânt, ei se aruncară asupra hoardelor turcești care aici în lupta de la Slatina tăiaseră 175 de panduri prizonierii și comandantii lor, care formau avangarda, au acționat sub comanda căpitanului Simion Mehedințeanu, cumnatul

⁶² C. D. Aricescu, *Istoria Revoluției Române din 1821*, București, 1873, p. 284.

⁶³ La 11 iunie 1821, Baronul Schustekh informa din Sibiu pe contele Banffy, între altele și despre luptele de la Slatina și retragerea pandurilor către munți. Vezi A. Oțetea, *D.I.R.*, III, Solidaritatea românilor din Transilvania cu mișcarea lui Tudor Vladimirescu. Editura Academiei R.S.R., București, 1967, p. 312. *Între refugiații din Slatina în Ardeal*, cităm: Cara Costea negustor refugiat la Tilmaci, la 29 aprilie 1821, prin Turnu Roșu, (vezi Acad. A. Oțetea, op.c., p. 256), Gheorghită Urian, Ioniță Urian, Gligori Urian, negustori trecuți la 20 iunie, prin Turnu Roșu, stabiliți în Tilmaci. Constantin Alexof negustor din Slatina trecut pe 18 mai stabilit în Sebeșul de Sus. (I d e m, p. 360, doc. 268). Tănăsie Dumitru mămular din Slatina, trecuse prin Turnu Roșu la 23 iunie. (I d e m, doc. 276). Sterie Nicolau negustor trecut prin Turnu Roșu la 16 iunie (I d e m, p. 467, doc. 343). Dumitru Alexo, și Dumitru Anastasie, Dumitru Ion, Sterie Dumitru preot, Nușu Dumitru, Gheorghe Păun și Popa Stancu, care aveau cu ei 9 cai, trecuseră în Ardeal la 30 aprilie. Gheorghe Cristo negustor, Dumitru Ion negustor cu un servitor, Păruș Arghir negustor, trecuți între 16—20 iunie 1821. (I d e m, p. 469). Mihalcea Pascal și fratele său Enache Pascal, boieri, cu familia și servitorii lor, 7 persoane, trecuți la 6 iunie și Alecu Otetelișanu negustor, cu soția și cu o slujnică, trecuți la 6 august 1821, (Vezi A. Oțetea, op. cit., p. 471—472).

lui Tudor⁶⁴. Turcii sînt înfrinți. O parte au luat-o la fugă spre sud, alții spre răsărit, iar alții au trecut Oltul în apus. De la Slatina, Simion Mehedințeanu cu avangarda de panduri a pornit pe malul stîng al Oltului, în sus, spre Drăgășani. Ambele coloane turcești (de la Vidin și Nicopole), „la o distanță numai de 20 de verste înaintau și ei paralel, pe malul drept“ al Oltului⁶⁵. Ei au ocupat mănăstirile Strejești, Mamu și Șerbănești și biserica de la Runc, care aveau „ziduri puternice“ și prezinta avantaje în caz de asediu. Hagi Prodan ar fi pornit spre Slatina auzind de pîrjolul turcesc, dar în același timp primind știre că la Drăgășani sosiseră 3 000 de turci, a mers la Vulturești, unde s-a întîlnit cu avangarda oștirii sale, compusă din „panduri români, sîrbi pedestri și călări“, ca la 175, comandați de căpitanul Simion Mehedințeanu⁶⁶ și de căpitanul Iova Bitoleanu din Strejești „care șapte zile oprise trecerea turcilor peste Olt“⁶⁷. Dacă informația aceasta este sigură, înseamnă că avangărzile turcești au sosit la Drăgășani pe la 21 mai. Sosind aici oastea de panduri, noii veniți, cu Hagi Prodan și Macedonschi, în noaptea de 27 spre 28 mai, poposiră la Vulturești, unde luară masa. În acest timp, un român scăpat de la turcii din Drăgășani, anunță pe comandanții pandurilor că turcii au luat fete și fugari creștini și de la Craiova și de la Caracal, „cum și 17 neguțători din Drăgășani, pe care-i ținea închiși cu hotărîre ca să-i taie, bănuindu-i de zavergiu“. Și spune Aricescu: „Hagi Prodan porunci preoților din Vulturești să facă sfeștanie și să boteze oștirile cu aiasmă“. Din 2 000 de panduri cîți s-au oferit voluntari ca să atace pe turci, Hagi Prodan a ales 300 și dîndu-le merinde, arme și muniții, au trecut Oltul, spre apus prin trei puncte diferite⁶⁸.

Trecerea Oltului s-a făcut în noaptea de 27 spre 28 mai, în trei excardoane de panduri, cu cîte un comandant. Vom stăruii asupra debarcării pandurilor pe malul drept al Oltului.

Pe distanța Drăgășani — Vulturești erau trei vaduri de trecere: Vadul Vulturești, Vadul Valea lui Alb, și Vadul Poganu. Un drum, de la tabăra Vultureștii de Jos, trecea Oltul și ieșea în Prundeni. Tot din același punct, o ramificație, după ce trecea Oltul ieșea între Călina și Prundeni. Alt drum era de la Valea lui Alb și ieșea în Călina, la sud de podul Groșarea. Vadul acesta, după trecerea Oltului, avea o ramificație spre sud, care trecea pe la Rudari și se întîlnea cu cel de la Poganu, în dreptul actualilor case militare, înainte de a intra în Drăgășani. Vadul Poganu avea un singur drum, Poganu-Drăgășani. Cum informația este precisă că s-a trecut prin trei puncte diferite, identificăm punctele de trecere, precum urmează: Primul eșalon: Vulturești-Prundeni, pe Drumul Pandurilor, Călina Nord-Dealul Drăgășanilor. Al doi-

⁶⁴ Vezi Ilie Ceaușescu, *op. cit.*, pp. 41—42.

⁶⁵ *Doc. Răsc. 1821*, V, pp. 431 și 522.

⁶⁶ E. Virtosu, *Iordache Goleșcu și întîmplările anului 1821*, (Viața Românească, XXII, nr. 19—20 p. 261.) Vezi și Ilie Ceaușescu, *l.c.*, p. 26.

⁶⁷ C. D. Aricescu, *Istoria revoluției române din 1821*, București, 1873, p. 284. Memoriile lui Chirlac Popescu, insinuează o contribuție deosebită adusă de Prodan.

⁶⁸ C. D. Aricescu, *op. cit.*, p. 285. Nu avem nici-un motiv să contestăm trecerea pandurilor prin trei puncte diferite. Este vorba de o tactică militară, mai ales că turcii știau de existența pandurilor pe malul stîng al Oltului, cu șapte zile mai înainte. Ei avuseseră lupte cu pandurii căpitanului Simion Mehedințeanu, secundat de Iovan Bitoleanu din Strejești, cum am văzut mai sus.

lea eșalon: Valea lui Alb — Călina — Dealul Drăgășanilor. Al treilea eșalon: Poganu — Dealul Drăgășanilor — Capu Dealului. Deci trecerea Oltului s-a făcut pe la Vultureștii de Jos, Valea lui Alb și Poganu.

Trecerea prin trei puncte, la aceeași oră, avea drept scop derutarea inamicului, în caz că ar fi fost observați. Dacă nu reușea un punct, se trecea prin celelalte două⁶⁹. Operația pandurilor a reușit, trecerea s-a făcut prin cele trei puncte, fără un foc de armă. Pandurii de altfel fuseseră informați precis de punctele în care erau concentrate armatele turcești: Mănăstirea Drăgășanilor (la actuala Catedrală), Casa șetrarului, care poate fi casa lui Băluță Boltașu (din Craiova) și o altă casă pe care turcii le întăriseră cu șanțuri (Metohul Episcopiei Râmnicului) de care am vorbit. Pandurii, venind pe trei căi, s-au adunat în partea de apus și miază-noapte a orașului sus, pe Dealul Oltului sau Dealul Drăgășanilor. Ei s-au împărțit pentru rezistență în mai multe „case mari”, unde aveau să se retragă în caz de atac din partea turcilor. De altfel comandantul, Simion Mehedințeanu și în special căpitanul Iovancea din Strejești cunoșteau bine situația geografică în aceste locuri.

VII. LUPTA CELOR 300 DE PANDURI CU TURCII, ÎN ZIUA DE 28 MAI 1821

Acest aranjament strategic s-a făcut în noaptea de 27 spre 28 mai, vineri spre sâmbătă. La 2 ore după ce s-a luminat de ziuă, turcii observând prezența pandurilor aici, s-au deplasat spre Dealul Oltului, și au atacat pe panduri în pozițiile lor. Efortul turcesc a fost zadarnic. Pandurii apărau pământul patriei. Focul lor a fost puternic și precis. „Dușmanii se răpezeau cu mare îndrăzneală pînă la meterezele noastre — scrie Chiriac Popescu — dar cu mare vătămare s-au înfrînt înapoi de cîte ori au încercat să dea năvală peste meterezurile trupului nostru”.⁷⁰

Lupta a durat toată ziua, de 28 mai și s-a soldat cu pierderi mari din partea turcilor, care lăsasera pe cîmpul de război „86 de morți și un număr mai mare de răniți”.⁷¹ Din cei 300 de panduri, care se războieră cu turcii, au căzut pe cîmpul de onoare 33 morți și 17 răniți.⁷²

În timp ce pandurii sub comanda lui Simion Mehedințeanu și Iovancea din Strejești au susținut lupta cu invadatorii turci, în viile din Dealul Drăgășanilor, pandurii rămași în stînga Oltului, au trecut pe la Poganu spre

⁶⁹ Mai era un vad de trecere pe la Voicești, mai jos de Drăgășani, dar nu cred că a fost utilizat, distanța fiind prea mare și se știa că turcii ocupaseră orașul.

⁷⁰ Citat după Dan Berindei și Traian Mutașcu, *Aspecte militare ale răscoalei populare din 1821*, Editura Militară, p. 175. Consemnez aici o informație primită de la Dumitru P. Grecu din Comuna Sutești, mort în 1953, în vîrstă de 84 de ani: Casele boierești după Dealul Oltului erau de zid și înconjurate cu gard înalt făcut din trunchi de stejar, spărți pe în două, infipți adine în pămînt, ascuțiți la capul de sus și legați în partea superioară cu un brîu de împletitură din nuiele groase de stejar sau corn. Printre acești trunchi se putea ținti inamicul în mod sigur. Acest fel de garduri s-au utilizat în aceste părți, pînă în 1940.

⁷¹ C. D. Aricescu, *op. cit.*, p. 285.

⁷² *Ibidem*.

locul de luptă, protejați de zăvoiul de sălcii și plute, din luncă. Turcii au observat destul de târziu acest lucru și imediat s-au retras în cele trei clădiri din partea de sud-est a orașului — peste actualele străzi ce merg paralel, Traian și Decebal. Înfrinți de brațul puternic al pandurilor mult reduși ca număr, turcii au dat foc orașului, lăsând numai cele trei clădiri de care am amintit, în care s-au închis. Incendiul era utilizat de turci, nu atât pentru a avea cîmp deschis în partea de apus și miază-noapte, oît pentru a timora populația băștinășe, care sprijinea pe panduri. Iată cum descrie Chiriac Popescu incendiul Drăgășanilor, efectuat de cötropitorii turci: „Au ars și putea omul de trei sferturi de ceas departe, a vedea pe jos para de la flacăra cea mare, care se urcase val în aer”⁷³. Focul în Drăgășani a continuat toată noaptea.

VIII. LUPTA DIN ZIUA DE 29 MAI (Duminica Rusaliilor)

Înainte de a trata acest capitol, ținem să facem o precizare. S-a făcut afirmația că istoricul C. D. Aricescu „nu a făcut distincție între prima și a doua luptă de la Drăgășani „și că” abia în 1954 s-a precizat pentru prima oară că această luptă a avut loc duminică 29 mai 1821”⁷⁴. Ori, Aricescu, spune clar că lupta lui Hagi Prodan împotriva turcilor, la Drăgășani „ținu toată ziua de 29 maiu”⁷⁵. Despre lupta eteriștilor de la 7 iunie, Aricescu vorbește la paginile 288 și 291. La Aricescu avem de corectat o greșeală de tipar (El pune lupta la 28/29 mai) sau o greșeală de cronologie căci la pagina 285: „A doua zi, duminică”, recte 29 mai, avu loc lupta din 28. După această precizare trecem la desfășurarea luptei.

Încă din seara de 28, pandurii în număr de 250 s-au unit cu corpul ce trecuse Oltul. Ei au organizat planul de atac, care consta din încercuirea celor trei puncte fortificate. Tot în timpul nopții pandurii au ocupat drumul ce venea de la Pogănu, drumul ce venea de la Călina, drumul ce ducea prin Sutești spre Oteteiș, drumul Găneasa, drumul Momotești-Zlătărei, pe unde se putea veni de la mănăstirile Șerbănești, Strejești, Stănești și Mamu. În linii mari pandurii au ocupat cele opt drumuri, care le întâlneau la Drăgășani. Tabăra și comandamentul pandurilor s-a așezat în partea de nord-vest a Drăgășanilor, în casele de pe Dealul Oltului. De aici se putea supraveghea toată Valea Oltului și a Pescenii. Tot în noaptea de 28 spre 29 mai a sosit la Drăgășani, prin Oteteiș, serdarul Diamandi, care rămăsese la Culă și care a fost silit de turci să se retragă în urma polcovnicului Solomon. Trupele lui Diamandi s-au unit cu ale lui Macedonschi. Diamandi avea sub comandă întreaga cavalerie „formată din circa 1 000 de oameni”⁷⁶. În dimineața zilei de 29 mai, Dumi-

⁷³ Cit. după Dan Berindei și Traian Mutașcu, *op. cit.*, p. 176.

⁷⁴ Ioan I. Neacșu, *Prima luptă a pandurilor români cu turcii, la Drăgășani (29 mai 1821)* în Studii, revistă de istorie, tomul 18, 1965, nr. 5, p. 1091 și *idem*, *Unele precizări cu privire la prima luptă de la Drăgășani (29 mai 1821)*, în volumul „Omăgiu lui P. Constantinescu-Iași”, București, 1965, p. 393.

⁷⁵ Vezi C. D. Aricescu, *Istoria revol. ...*, p. 285.

⁷⁶ Doc. Răsc. 1821, V, p. 313.

nica Rusaliilor“ în zori, un grupă de călăreți turci⁷⁷, care în timpul nopții făcuseră de patulă în jurul clădirilor, au intrat în curtea mănăstirii. După un scurt interval de timp turcii ies din cele trei clădiri ca să atace pe panduri. Cel care a atacat primul a fost serdarul Diamandi, român macedonean⁷⁸. Cavaleria sa a izbit frontal trupele sălbaticului Cara — Feiz, care a lăsat pe câmpul de luptă 56 de morți „iar ceilalți se închiseră în mănăstire“⁷⁹, și în cele două case de care am amintit. În acest timp de răgaz, Macedonschi i-a confirmat lui Diamandi că Tudor a fost arestat și că el a luat comanda pandurilor. Diamandi și-a dat seama că fără Tudor lupta nu mai avea nici un sens și acesta a fost motivul, pe care nu l-a comunicat, dar pentru care el a părăsit lupta și „s-a despărțit pe neașteptate de Macedonschi și a plecat cu cavaleria sa la Mănăstirea Horezu“⁸⁰, ca să se unească cu restul pandurilor tudoriști, din mănăstirile de sub munte. Subliniem faptul că succesul prim, din dimineața zilei de 29 mai, aparține nu lui Macedonschi, ci lui Simion Mehedințeanu și corpului de cavalerie comandat de serdarul Diamandi, pe care Tudor Vladimirescu îl lăsase la Culă, când plecase spre București⁸¹.

Diamandi nu ar fi descărcat nici un foc de pușcă dacă ar fi știut de cele întâmplate cu domnul Tudor.

În faza a doua a luptei, pandurii sub comanda lui Macedonschi și Haži Prodan au strâns cercul și în cele din urmă apropiindu-se de mănăstire și de cele două case, s-au împărțit în trei coloane, fiecare având de apărut o latură a triunghiului de foc care se concentra asupra celor trei clădiri, în așa fel încât să întrerupă legătura dintre turci. De asemenea era supravegheată fântâna de la „Bateă“, care era imediat la sud-est de mănăstire (care alimenta toată populația Drăgășanilor) și care era pentru trupele turcești singura sursă de aprovizionare cu apă.

Lupta a continuat la o bătaie de pușcă, din casele incendiate și de după meterezele improvizate. Turcii răspundeau atacului pandurilor „mai virtos din casa șetrarului, care era mai aproape de mănăstire“. Cealaltă casă, era desigur mai departe. Pandurii au continuat asediul celor trei clădiri, cu ajutorul a două tunuri mici și turcii pierduseră orice speranță de a mai scăpa din această încheștare. Dar pandurii, înainte ca turcii să se predea, văzând că li se împuținează muniția, au slăbit atacul și socotind că nu fac altceva decât să acopere retragerea eteriștilor, în nordul Vlăcii, unde aceștia aveau să înceapă iarăși jaful, s-au retras în noaptea de 29 spre 30 mai, spre Rîmnicu Vlcea“.

⁷⁷ Dan Berindei și Traian Mutășcu, *op. cit.*, p. 177.

⁷⁸ Comunicare făcută de Gheorghe Miroiu din comuna Sutești, descendent al unui căpitan de panduri. El păstra prin 1930 ca edecuri, pistoalele înaintașului său. Privitor la luptă, vezi și *Doc. Răsc. 1821*, V, p. 431.

⁷⁹ C. D. Aricescu, *op. cit.*, p. 286.

⁸⁰ *Doc. Răsc. 1821*, V, p. 313. Vezi și pag. 522.

⁸¹ C. D. Aricescu, *op. cit.*, p. 286, spune că Tamandi nu ar fi descărcat nici-un foc de pușcă și că ar fi venit „pela amiază“. Personal nici nu vedem alt motiv, pentru care s-ar fi retras dintr-o luptă cistigată. Disparația domnului Tudor, este fermentul negativ al descompunerii oștilor de panduri. Căpitanii Simion Mehedințeanu și Ghiță Cuțui au fost trași în țepă la București, lângă Colentina, în ziua de 7 septembrie 1826, în urma unei noi revoluții începute în Oltenia, Vezi I I I e C e a n ș e s c u, *op. cit.*, p. 74. Nu știm dacă locul de execuție a fost identificat. Ar fi vorba de un pios omagiu.

la o pozițiune îndepărtare 6 ore de la Drăgășani⁸². Macedonschi spune textual: „Cu oastea m-am oprit în vîrgușorul Rîmnic”⁸³. El motivează retragerea de la Drăgășani așa: „Înfrîngînd pe cei 4 000 de turci . . . am pornit să-l urmăresc pe trădătorul serdar Iamandi, căruia i-am ordonat în această luptă de la Drăgășani să atace cu cavaleria, dar îndată ce a început focul bătăliei, Iamandi a fugit cu întreaga sa cavalerie alcătuită din 2 000 de arnăuți și m-a lăsat numai cu infanteria de panduri”⁸⁴. Desigur acesta este numai un motiv. Chiriac Popescu spune că turcii ar fi fost luați prizonieri, dacă Iordache Olimpiotul și Farmachi nu i-ar fi suspectat de infidelitate și nu le-ar fi oprit muniția la Pitești. Turcii au luat retragerea pandurilor drept tactică de luptă și nu cutezară a ieși două zile din monastire și din casele unde erau închiși; după aceea rămînînd puțini turci de pază în monastire, ceilalți plecară spre Craiova, cu răniții lor⁸⁵.

În această luptă turcii au pierdut 500 de morți și tot atîția răniți⁸⁶. Din partea pandurilor au căzut 156 de morți și 73 de răniți⁸⁷. Între răniți a fost și Hagi Prodan, care a fost adus la spitalul din casele Episcopiei Rîmniceului⁸⁸.

În parte, lupta de la Drăgășani ar fi fost cîștigată de panduri, dacă ei ar fi avut tot armamentul necesar, pe care li-l opriseră eteriștii la Pitești. Ar fi ținut încercuți pe turci, și aceștia ar fi fost nevoiți să se predea. Iată cum Eteria, nu numai că nu a obținut rezultate militare, dar prin lipsa ei de disciplină și ambiție, a frînat potențialul ofensiv al pandurilor.

IX. O NOUĂ LUPTĂ A PANDURILOR CU STRAJILE TURCEȘTI DIN DRĂGĂȘANI

Ioan Dîrzeanu, fost mare serdar, în lucrarea sa „Revoluțiunea de la 1821” ne-aduce o informație după care „turcii ce era orînduiți la Drăgășani s-ar fi lovit cu un Ruseanu capitanul de panduri ce avea împreună 140 de oameni și a înfrînt strejile turcești”⁸⁹.

După luptele pandurilor din 28 și 29 mai, turcii s-au retras în punctele puternic fortificate: Mănăstirile Șerbănești, Strejești, Stănești și Mamu. O parte din turci au plecat cu răniții lor la Craiova.

În Drăgășani au lăsat numai grupuri de strajă, care să păzească și să observe mișcările pandurilor. Ei aveau misiunea de a apăna și cele trei case despre care am mai vorbit. Cu aceste detașamente de turci s-au lovit pandurii căpitanului Ruseanu. Lupta s-a dat „pe la revărsatul zorilor”, cînd „pandurii au călcat grajdurile dușmanului și i-au răpit un număr însemnat de cai.

⁸² C. D. Aricescu, *op. cit.*, p. 286.

⁸³ *Doc. Răsc. 1821*, V, p. 522.

⁸⁴ *Ibidem*.

⁸⁵ C. D. Aricescu, *op. cit.*, pp. 285—286.

⁸⁶ Între răniți a fost și comandantul turcilor, „împreună cu cîțiva căpitani de frunte”. Vezi Dan Berindei și Traian Mutașcu, *op. cit.*, p. 179.

⁸⁷ C. D. Aricescu, *op. cit.*, p. 286.

⁸⁸ *Ibidem*.

⁸⁹ *Doc. Răsc. 1821*, IV, p. 97.

Astfel dușmanii se află acum la Drăgășani, într-o câțva consemnați⁹⁰. În urma acestei știri, Ipsilanti a trimis de la Râmnicu Vlcea imediat pe Vasile Caravia, asasinul lui Tudor, ca să meargă în părțile Drăgășanilor, „să iscodească pă subț cumpăt, starea turcilor ce se află acolo”⁹¹.

Lupta aceasta a pandurilor conduși de căpitanul Ruseanu a avut loc după 29 mai și după retragerea forțelor principale turcești, care stătuseră închise două zile, în cele trei clădiri. Cu câteva zile înainte de 7 iunie, grosul armatelor turcești sosiseră din nou în Drăgășani, în speranța de a înainta și a cuceri Ocenele Mari⁹². Căpitanul Ruseanu nu poate fi Dumitru Macedonschi, „rusul” sau „rusean”, pentru că în aceeași lucrare se amintește și de „Macedonschi”⁹³. Căpitanul Rusean ar putea fi un locuitor din satul Rusenești.

X. SOSIREA LUI IPSILANTI LA RÎMNIC. VESTEA MORȚII LUI TUDOR

Pentru a menține moralul trupelor comandantii Eteriei, au scornit minciuna, că la Râmnic vine Alexandru Ipsilanti „cu muscalii”. La 31 mai, aproape întreaga armată grecească de 6 000 de oameni a trecut Oltul și a făcut joncțiunea la Râmnic⁹⁴ cu trupele de panduri din dreapta Oltului. Dumitrache Protopopescu relatează că la vestea sosirii muscalilor, el împreună cu cinci căpitani de panduri, Dumitru Bușteanu, Vasile Crăpatu, Barbu Țicu, Ghiță Cuțui și Nicola Urleanu au trecut Oltul, desigur pe la Budești, unde era un pod plutitor, dar spre surprinderea lor aici au găsit greci și „mulți panduri de ai lui Tudor, mehedinteni și gorjeni”. Dezamăgiți au trecut Oltul înapoi în Râmnic. „Pe Tudor nu-l vedeam acolo la Râmnic”, spune Protopopescu. Ipsilanti împărțise bani la oștire (și la panduri) și le spusese că „muscalii sosesc pînă în trei zile, dar pînă atunci noi să mergem la turci la Drăgășani să-i batem”⁹⁵.

În același timp 40 de căpitani de panduri merg împreună la Ipsilanti și cer pe Tudor. Odată cu sosirea în Râmnic a trupelor grecești și a pandurilor ce veneau de la Golești, vestea asasinării lui Tudor s-a răspândit ca fulgerul. Zadarnic încercau trădătorii, asasinii și jecmănitorii eteriști să înșele pe panduri. Aceștia vor pe Tudor. În ziua de 1 iunie, cei 40 de căpitani de panduri, socotind că fără el lupta era fără sens, să strînseră și făcură o jalbă către Ipsilanti, cerînd „pe slugerul Tudor, care-i luase de la casele lor. Și merșeră cu jalba la Ipsilanti, unde — spune Dumitrache Protopopescu — eram și eu acolo, mai aproape. O deteră și o citi tălmăciu ce-l avea și zise că o să trimită după el (după Tudor) la Rusia, să se întoarcă la noi, fiindcă e chemat acolo și pînă atunci să nu ședem, ci să mergem la Drăgășani la acei turci. Și plecară căpitanii mîhniiți la locurile lor și unii ziceau că dacă au

⁹⁰ *Eadem*, IV, p. 264.

⁹¹ *Eadem*, V, p. 97.

⁹² *Ibidem*, p. 522.

⁹³ *Ibidem*, pp. 20, 26, 30, 32, 44, 103.

⁹⁴ *Ibidem*, p. 431.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 572.

luat pe Tudor, care i-a ridicat de la casele lor, ce să mai șadă la Ipsilanti, un grec călare pe cal și copiii lor sînt în mîna turcilor?“⁹⁶

Polcovnicul Solomon relatează efectul produs de tragicul episod — primirea veștii despre moartea lui Tudor, în felul următor: „Strîngînd deci toți căpitaniii lîngă mine și sfătuindu-ne ce să facem, fiindcă îmi scria Ipsilanti că vine și el asupra turcilor de la Drăgășani, cu care avusesem eu război și să-i ies înaintea cu toți ostașii mei. Dar la aceasta îmi au răspuns toți căpitaniii mei că nu pot să mergă în ajutorul lui Ipsilant“, fiindcă familiile lor sînt în țară și poate să le lovească turcii și vor a se întoarce înapoi prin păduri, cum vor putea“⁹⁷. Tot aici Solomon spune că unui din căpitaniii mai bătrîni l-au sfătuit să plece în Austria. El însuși motivează că fiind greu bolnav, a trecut cu 50 de voinici în Austria“⁹⁸.

Macedonschi văzînd că armatele de panduri și chiar căpitaniii nu-l recunosc de șef, pentru că i se imputa moartea lui Tudor, a mers la Ipsilanti „și a amenințat chiar pe prinț că va ataca pentru aceasta pe eteriști“. Ipsilanti a jurat solemn că toate zvonurile lansate despre moartea lui Tudor erau false „și i-a afirmat cu hotărîre că Tudor este în viață și a fost trimis de el în Basarabia“⁹⁹. El încercase să cumpere cu bani pe panduri și să-i despartă de Macedonschi și de Hagi Prodan¹⁰⁰, dar cert este că ei, după moartea lui Tudor, pierduseră realmente orice speranțe de izbîndă. În fine au plecat spre Drăgășani și au mers patru zile „tot prin ploii“. Trei sferturi dintre ei au plecat la casele lor, numai restul au ajuns la Drăgășani. Iată cum s-a descompus cea mai autentică mișcare românească, îndreptată împotriva exploatării.

XI. PREGĂTIRILE ȘI LUPTA ETERIȘTILOR DE LA DRAGAȘANI

— 7 Iunie 1821

Alexandru Ipsilanti auzind de victoria căpitanelui Rusean și de faptul că pandurii luaseră caii turcilor la Drăgășani¹⁰¹, a trimis pe Vasile Caravia aci, să afle situația turcilor. Acesta i-a adus vestea că nu sînt mulți și făcînd sfat au hotărît să pornească „o samă de arnăuți și mavrofori... la Drăgășani, să apuce pe turci la revărsatul zorilor... și așa dîndu-se porunca a se găti, după ce s-au întocmit cei orînduiți a merge, s-au și pornit cu toții din Rîmnic“¹⁰².

Alte izvoare spun că batalionul sacru ar fi fost trimis la Drăgășani în noaptea de 1 iunie sub comanda lui Iordache¹⁰³ și a lui Vasile Caravia,

⁹⁶ I b i d e m.

⁹⁷ Ioan Solomon. *op. cit.*, p. 22.

⁹⁸ I b i d e m.

⁹⁹ *Doc. Răsc.* 1821, V: p. 313.

¹⁰⁰ I b i d e m, pp. 313 și 432.

¹⁰¹ *Eadem*, IV, p. 264.

¹⁰² *Eadem*, V, p. 97.

¹⁰³ I b i d e m, p. 431.

în calitate de comandant al artileriei, subordonat primului¹⁰⁴. Însuși Ipsilanti s-a îndreptat spre Drăgășani, în speranța că pandurii vor uita pe Tudor, se vor lepăda și de Macedonschi și de Hagi Prodan, și-l vor urma. A doua zi, 2 iunie s-a oprit la o casă mare boierească într-un sat la 15 verste depărtare de Drăgășani¹⁰⁵. Cred că este vorba de satul Bocciana¹⁰⁶, numit azi în graiul poporului Bocșani, dependent de comuna Ionești, deși acest sat e mult mai departe de Drăgășani¹⁰⁷.

La 5 iunie, Alexandru Ipsilanti s-a înapoiat „în lagărul de la gura Bistriții” — Băbeni, de unde a trimis pe Pavel Macedonschi (fratele lui Dumitru) în Austria, să cumpere praf de pușcă¹⁰⁸.

Scrisorile lui Ipsilanti prin care numise comandant al oștilor la Drăgășani pe Iordache și sfatul de a ataca după planul lui Dimitrie Macedonschi¹⁰⁹, căruia i se luase comanda, provoca invidia lui Caravia, care va duce la dezastru întreaga armată. Ori cum, arnăuții și margvororii au pornit din Rîmnic, desigur, înaintea lui Ipsilanti, deci la 2 iunie, cu popasuri dictate de vreme: „o ploaie groaznică cu piatră neîncetînd toată noaptea”, le-a udat și oamenii și muniția, Caravia cu o ceată de arnăuți a tăbărît „la un sat aproape de Drăgășani ca două ceasuri”¹¹⁰. Ar fi lipsit de sens să admitem că trupele au venit din Rîmnic în urma lui Ipsilanti. În noaptea de 5 spre 6 iunie, căpitanul Iordache ordonase lui Caravia să ocupe poziția la Drăgășani și să nu atace pînă nu-i vin forțele de la Curtea de Argeș. Iordache a pornit în calea lor¹¹¹.

Dar să vedem ce au făcut pandurii din Rîmnic? Dumirtache Protopescu istorisește că a doua zi după ce căpitanul pandurilor, în număr de 40, au cerut înscris și personal, pe Tudor, „plecarăm la Drăgășani și patru zile am mers tot prin ploi, cînd pandurii din patru părți, trei, după drum au fost plecat acasă, din cei mai voinici, iar ceilalți cu căpeteniile cîte era ajunserăm aproape (de Drăgășani). Și să vorbea seara fiind, pe subt amiazi să rămîie pe loc, ca dimineața să ocolească pînă în ziua pe turci și să traseră (pandurii) pe la pîniiți mai pe deal”¹¹².

Acesta era planul de atac al pandurilor de subt comanda lui Anatsasie Mihaloglu. Dar Caravia „cel care era mai mare al margvorilor du pe jos (pedestri) nu vru să asculte și nici nu așteptă pe Iordache¹¹³. Nu ascultă nici pe căpitanii pandurilor. Cu o ceată de arnăuți, găsind, în satul unde tăbărîseră, „vin și rachiu, s-au îmbătat”. În loc de a executa încercuirea Drăgășanilor, i-a apucat ziua la chef. În plină lumină au pornit spre Drăgășani cu tumbecuri și strigări, îndârjiți fiind de multă băutură”. Căpitanul

¹⁰⁴ *Ibidem*, p. 312.

¹⁰⁵ *Ibidem*, pp. 432, 436. Vezi și p. 314.

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 573.

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 314, nota 1.

¹⁰⁸ *Ibidem*, pp. 524 și 573.

¹⁰⁹ *Ibidem*, p. 315.

¹¹⁰ *Ibidem*, p. 98.

¹¹¹ *Ibidem*, p. 433.

¹¹² *Ibidem*, p. 572.

¹¹³ *Ibidem*.

Iordache ordonase lui Anastasie „să treacă peste podul care se află dincolo de Drăgășani, într-un loc mlăștinos și să-și așeze tabăra în partea dreaptă a dealului, ca să împiedice pe dușmani să distrugă podul“. Turcii de teamă să nu fie încercuiți au trimis 150 de călăreți, dar au fost respinși și siliți să intre din nou în Drăgășani,¹¹⁴ desigur în cele trei clădiri de care am mai amintit.

Părerea după care lupta din 7 iunie s-ar fi dat în fața Mănăstirii Șerbănești și că turcii „din mănăstirea Șerbănești au răspuns printr-un contra-atac“, părere susținută în ultimul timp, nu are temeii documentar. Mănăstirea Șerbănești, fără să mai vorbim de Mamu și Stănești, este la 13 km distanță de centrul actual al Drăgășanilor și în extremitatea de sud a comunei Ștefănești. În afară de aceasta toate documentele timpului vorbesc de Drăgășani și împrejurimile apropiate.

Reluând problema luptei, constatăm că Iordache hotărăște ca să atace pe turci, a doua zi, miercuri, 8 iunie, „fiindcă astăzi este marți și mult noroi“. Acest ordin l-a transmis tuturor conducătorilor de unități,¹¹⁵ iar el a plecat în întâmpinarea detașamentului său care venea de la Curtea de Argeș¹¹⁶.

În partea de est și sud a Drăgășanilor era „o pădure deasă“. Turcii în număr de circa 2 500 s-a oprit în spatele pădurii și 200 de delii „dintre ei s-au apropiat de o cârciumă arsă, care se afla la distanța unei bătaii de pușcă de linia avangărzilor eteriștilor“¹¹⁷. Caravia infuriat de o scrisoare a lui Ipsilanti, uitând de ordinul lui Iordache, „deja beat, nu mai raționa deloc „și porni“ cu muzica Goleșcului înainte, la turci în oraș, cu căpitanul Enache Căcalețeanu, la tunuri fiind trei“¹¹⁸. Poruncii arnăuților să atace pe delii. Turcii văzându-i izolați, s-au năpustit asupra lor și i-au gonit „circa o jumătate de verstă“, căzând în spatele batalionului sacru, pe care l-au atacat pe la spate¹¹⁹.

Cârciuma arsă se pare că a fost la întâlnirea străzii Decebal cu Tudor Vladimirescu. Retragerea s-a făcut, cu aproximație, pe strada 1 Mai și astfel au căzut în spatele batalionului sacru, așezat în careu, cu circa 600 de oameni și trei tunuri. Acesta „a întâmpinat ferm pe dușmani“, dar au constatat abia acum că tunurile au fitilele ude și au început să caute iască pe la ostași. Cavaleria respinsă, nu se gîdea să dea ajutor batalionului sacru, cu atât mai puțin cei din vii. Prințul N. Ipsilanti era să fie ucis de un deliu care intrase în mijlocul batalionului. Noroc că bulucbașa Stoica Pavlovici, român macedonean, a ucis pe turc. N. Ipsilanti a părăsit batalionul sub motiv că merge la arnăuți ca să-i determine să intervină. Comanda a luat-o

¹¹⁴ *Doc. Răsc. 1821*, IV, p. 264.

¹¹⁵ *Vezi Doc. Răsc. 1821*, IV, p. 264.

¹¹⁶ *E a d e m*, V, p. 315.

¹¹⁷ *I b i d e m*, p. 316.

¹¹⁸ *I b i d e m*, p. 272.

¹¹⁹ *I b i d e m*, pp. 316 și 434. Astfel a băgat batalionul mavroforilor „mai ales copilași“ în mijlocul turcilor, care i-au tăfat ca pe „niște miei“. *I b i d e m*, p. 98.

prințul Suțu¹²⁰. Delii au atacat ostașii batalionului sacru care nu aveau nici baionete la arme. Când a venit Iordache, lupta se terminase. Arnăuții se retrăseseră. Totuși turcii când au văzut pe Iordache au încetat urmărirea și grecii s-au putut strecura în vale, spre pădure“. Când rupsese turcii jumătate mavroforii, „au sosit și pandurii conduși de căpitanul Iordache, Ghiuleragasi, Farmache, Mihalopolu, Macedonski, Hagi Prodan¹²¹ și Dumitrache Protopopescu. Altă informație adaugă și pe căpitanul Anastasie Diamandi și Caloianis¹²². Trupele turcești erau în plin avânt. Nu s-a mai pus în aplicare planul de încercuire, ci pandurii au sărit să scape din săbii pe mavrofori. Căpitanul Enache „slobozi un tun și dete spatele“. Un turc a împușcat calul serdarului Iordache și acesta a rămas jos, provocând demoralizarea în rândul pandurilor. Insuși Caravia a fugit, lăsând „și tunul și ghephanea în mâinile turcilor“¹²³. Armata comandată de Cara-Feiz, în cele din urmă, se ocupa de „tăierea capetelor nenorociților de ieroholiți (=ostași din batalionul sacru).¹²⁴ Turcii, ca să dovedească vitejia, potrivit unui obicei asiatic, tăiau capetele la morți și la prizonieri, pe care le prezentau comandantului și primeau recompensă în bani. Iordache a pierdut aici 11 oameni și s-a retras din luptă. O parte din panduri s-au retras la Sutești, unde au continuat lupta, iar altă parte s-au retras pînă la podul Groșerii, „la piscul ce zice al Călinii“¹²⁵, unde au dat ultimele lupte. Turcii au fost respinși și s-au înapoiat la Drăgășani.

O parte din grecii supraviețuitori, scăpați în pădurea de lângă Drăgășani, au trecut Oltul și s-au retras spre Curtea de Argeș¹²⁶. Din cei 600 de oameni ai batalionului sacru, au scăpat 100. Au murit în această luptă, printre alții, Dimitrie Suțu, Bordeé (elvetian din Geneva) și toți ofițerii. „Turcii au luat prizonieri trei oameni și întreaga famfară, care aparținea lui Dinicu Golescu“¹²⁷.

Ipsilanti sta la 15 km de locul hătăliei. „Înainte de a se lumina de ziuă, la 6 iunie, curier special s-a întors și i-a adus primul vestea despre înfrîngerea totală de la Drăgășani, a întregii armate.“¹²⁸ Auzind aceasta, împreună cu Macedonschi, pe care-l chemase în ultimul timp spre a salva situația, a plecat spre Drăgășani, dar pe drum s-a întîlnit cu grupul de arnăuți, apoi cu circa 2000, care nu au voit a li se supune și și-au continuat drumul spre Rîmnic. Cu ei a plecat chiar o parte din escorta lui Ipsi-

¹²⁰ *Doc. Răsc. 1821*, V, pp. 317 și 435. La lupta aceasta a luat parte căpitanul sîrb Nicolae Suhanov care era din Belgrad. Avea patru decorații de la ruși și știa sîrbește, nemțește, românește, ungurește, rusește, grecește, turcește, polonă și puțin latinește, franțuzește și italienește, un veritabil poliglot. Acad. A. Oțetea, *op. cit.*, pp. 383–384.

¹²¹ *Ibidem*, p. 373.

¹²² *Doc. Răsc. 1821*, IV, p. 265. Pandurii au slîit pentru un moment pe turci să se retragă și au luat înapoi „două tunuri și steagul sacru“ și salvară mai mulți ieroholiți“. *Ibidem*.

¹²³ *Doc. Răsc.*, 1821, V, p. 98.

¹²⁴ *Ibidem*, IV, p. 265, Vezi și Ilie Ceaușescu, *op. cit.*, p. 52–53.

¹²⁵ *Ibidem*, V, p. 573.

¹²⁶ *Ibidem*, p. 439.

¹²⁷ *Ibidem*, pp. 318, 435–436.

¹²⁸ *Ibidem*, p. 436. Data de 6 iunie este desigur o greșeală.

lupti. Insuși Vasile Caravia, asasinul lui Tudor, „beat, înconjurat de câțiva oameni“ a trecut pe lângă prinț fără să-l observe. În această situație de descompunere a armatelor, Ipsilanti s-a oprit pe loc, iar Macedonschi cu 14 oameni a plecat în galop ca să-și dea seama de starea lucrurilor. A întâlnit pe prinții Nicolae și Gheorghe Ipsilanti și s-a îndreptat spre Alexandru, iar el s-a dus la Drăgășani. „Pe drum nu a întâlnit nici un turc și o liniște perfectă domnea pe cîmpia de la Drăgășani.¹²⁹

Lupta de la 7 iunie, a fost o luptă fără unitate de comandă, iar șefii Fteriei, niște ambițioși, venali, incapabil și fără calități strategice. Turcii, totuși „a treia zi“ de abia au ieșit din Drăgășani, ca să atace pe malul stîng al Oltului, o coloană de refugiați civili, ce mergeau spre Austria. Socotind că sînt eteriști, sau datorită sălbăticiiei lor, i-au omorît pe toți¹³⁰.

Înainte de a încheia capitolul acesta, vor stărui asupra locului unde s-au dat luptele de la Drăgășani.

Gravura cu bătălia de la Drăgășani,¹³¹ care desigur este o compoziție convențională, ne oferă totuși oarecare lămuriri. Biserica Adormirea se observă clar. Față de aceasta terenul de luptă este Dealul pe care se află clădirea Spitalului și Gara. În curtea spitalului și astăzi este o mlaștină mare în curs de asanare. La actuala întretăiere a str. Traian cu Bulevardul 23 August, se vede în careu batalionul sacru, cu drapelul ornat cu semnul crucii. Batalionul este atacat de turci călări. Din partea de nord vine o coloană lungă de ostași, probabil panduri și arnăuți. În partea de apus și miază-noapte se văd: o pădure și șapte vîrfuri de deal, cu cîte o clădire întărită și așezată central. Aceasta după gravură. Astăzi, imediat la apus de spital, este cimitirul în care au fost îngropați pandurii căzuți în luptele cu turcii. Bulevardul 23 August se numea la sfîrșitul secolului al XIX-lea, strada Martirilor, în memoria celor căzuți.

Înainte de a încheia capitolul luptelor eteriștilor, ținem să adăugăm că, după o scrisoare din 10 iunie 1821, A. Ipsilanti „în apropiere de satul Rîfureni“, a dat o a doua luptă cu turcii, pe care a cîștigat-o cu mari pierderi însă pentru trupele sale, denumite negre. Pierderile s-ar fi datorat arnăuților, care nu au luat parte la luptă. Se amintește de intervenția căpitanului Iordache cu pandurii săi.¹³² Întrucît documentul nu amintește de lupta de

¹²⁹ I b i d e m, pp. 319, 320. Am spus mai sus că populația părăsise orașul Drăgășani. O parte — cei cu stare — se retrăseseră în Transilvania. Iată cîteva din cei refugiați: *Teodor Avram și Hagi Velicu* negustori din Drăgășani, trecuți la 17 iunie, prin Turnu Roșu, *Dina Protopopeasa*, preoteasă, trecută la 8 mai, (Acad. A. Oțetea, *D.I.R.*, III, Solidaritatea românilor din Transilvania cu mișcarea lui Tudor Vladimirescu, Edit: Republicii Socialiste România, București, 1967, doc. 257 și 268). *Dumitru Ene*, negustor, ((A. Oțetea, *op. cit.*, doc. 268); *Panait Filip* negustor, (doc. 244). *Costache Sterian* cu familia, *Mehmuth Hassan* turc, *Tudor Dumitru* cu familia, *Toma Șetvar* din Drăgășani cu mamă-sa, soția, 3 copii, 6 servitori, 5 cai, 12 boi și 2 viței. *Polcoveanu Constantin*, cu sora și trei copii, *Paul Postelnic*, cu un copil, 3 servitori, 2 cai, 7 boi și 2 vaci (Idem p. 430). *Benciu Cristea* negustor, cu familia, *Mihalache Ion* negustor, (p. 169).

¹³⁰ *Doc. Răsc. 1821*, V, pp. 318, și 436.

¹³¹ Vezi această gravură în *Istoria României*, III, București, 1964, p. 900 și C. V. O b e d e a n u, *Tudor Vladimirescu*, în rev. *Arhiv. Olteniei*, VIII, 1929 sept. — dec., p. 435.

¹³² Pentru toate vezi, *Doc. Răsc. 1821*, II, pp. 258 și 270.

la Drăgășani, ar putea fi vorba de episodul acesta și nicidecum de o luptă dată la Rîureni. Iordache la Drăgășani a intervenit în favoarea mavrofo-
rilor.¹³³ De altfel nici nu ar fi avut timpul material, întrucît la 8 iunie sosise
la Mănăstirea Cozia.¹³⁴

XII. LUPTELE PANDURILOR CU TURCII LA CAPUL DEALULUI

Spre deosebire de eteriști, pandurii nu luptau la întîmplare. Potrivit
instrucțiunilor primite de la Tudor, ei își construiau metereze, pentru lupta
în defensivă, în caz de atac masiv. Pe aceste vremuri de ploaie, apa Verdea,
care avea un val adînc, prezenta un obstacol natural. Totuși pandurii aveau de
apărat și răsfrîntia de la Capul Dealului. În comuna Sutești nu era nici o casă
boierească de zid, care să se preteze ca punct de apărare. Aceasta îi deter-
mină pe panduri să construiască un meterez în satul Mazili din comuna Su-
tești, în partea de răsărit a drumului Drăgășani-Ovesclu, între actualele case
a lui Dumitru Ursescu și Duță al Smarandii, lîngă niște copaci seculari. Valul
de pămînt se observa foarte bine în 1930—1940, mai ales că locul era ne-
cultivat.

Pandurii în număr de 600, conduși de căpitanii Oarcă și Giura și de
Mihai Cioranu, fostul aghiotant al lui Tudor, (care conducea detașamentul
de 300 de călăreți), erau pregătiți de luptă. În dimineața zilei de miercuri,
8 iunie, s-au dat luptele de la Capul Dealului, între actuala biserică și casa
veche de zid ce se vede și astăzi în fosta vie a lui Brătianu. Turcii au fost
respinși. În acest timp forțe noi apar dinspre sud, din rezervele de la mănăs-
tirile Șerbănești, Strejești și Mamu. Luptele se dau la meterezul de la Sutești,
„la un pîrîu sec, numit Gura Verzii“, în Săliște și la Chera, turcii se retrag
peste apa Pescenii, în satul Sutești și sînt urmăriți de panduri pînă la Valca
Sorii. Aici sosesc alte grupuri de turci. Luptele se dau pe dealul Boroșeș-
tilor, unde s-a distins căpitanul Oarcă. Între timp, grecii fugiseră spre Rîm-
nic. Pentru panduri rezistența nu mai avea nici un sens și se retrag la Gușo-
ieni, unde ridică un puternic meterez la Poiana cu Inurile, în fața satului
Dodiciu, în marginea pădurii Măciuca. Aici a fost ultima rezistență a pan-
durilor, după lupta din 8 iunie de la Drăgășani — Sutești.

În ziua de 9 iunie turcii atacă meterezul de la Gușoieni, iar pandurii
se retrag în pădurea Măciuca, unde îngroapă casa de bani a lui Tudor
Vladimirescu, cu tezaurul mișcării, în nădejdea că totuși domnul Tudor va
veni cîndva. De aci s-au retras „în pădurile munților“¹³⁵.

¹³³ Compară *Doc. Răsc. 1821*, II, pp. 258, 270 cu V, pp. 317 și 435. Vezi și Ruseu, în vol. II, pp. 272 și 275.

¹³⁴ *Doc. Răsc. 1821*, V, p. 437.

¹³⁵ C. D. Aricescu, *op. cit.*, p. 291.

XIII. FUGA LUI IPSILANTI ÎN AUSTRIA

În retragerea forțată, lipsit de orice competență strategică, Ipsilanti a ajuns la Rîmnic¹³⁶ unde a stat câteva ore. A încercat să-și adune ostașii, dar în zadar. De aici a plecat imediat la Mănăstirea Cozia, unde a sosit în ziua de 8 iunie. În același timp a sosit și căpitanul Iordache, care l-a sfătuit să treacă în Austria. A doua zi, la 9 iunie a venit și Macedonschi, care a raportat că nu a întâlnit nici un turc, care să urmărească pe eteriști, „ci a observat pe cîmpia de la Drăgășani o liniște adîncă“. El — trădătorul lui Tudor — nu știa oă peste deal, la Sutești, apoi la Gușoieni, pandurii susțineau și aveau să mai susțină încă lupte cu armate turcești.

La Mănăstirea Cozia, Ipsilanti a stat 4 zile, timp în care se adunaseră aici „aproximativ 600 de oameni de felurită adunătură“. Agitația împotriva lui, ca asasin moral al lui Tudor, era tot mai puternică. „De două ori ostașii au luat cu sila din bucătărie, prînzul pregătit pentru el“, împiedicînd slugile să-i ducă mîncare¹³⁷.

Pentru a se salva și pentru a putea să scape de furia pandurilor, a lansat svonul că Austria ar fi declarat război Turciei, „și a dat ordin să se tragă clopotele“. Noaptea însă pe ascuns a ieșit din mănăstire și „cu toți cei din jurul lui a pornit spre Turnul Roșu“. La Mănăstirea Cornet „l-a întîmpinat Macedonschi“. Prințul era cu frații săi, cu Colotroni și alții, cam vreo 40 de oameni. Aceștia erau aproape toți pe jos, foarte istoviți, deoarece oamenii lor și arnăuții dispăruseră pe neașteptate noaptea, după prima zi de marș, cu toți caii și trăsura. La 14 iunie Alexandru Ipsilanti a intrat în Turnul Roșu, pe teritoriul austriac.¹³⁸

Căpitanul Iordache, cu Farnache au plecat prin Curtea de Argeș, spre Sinaia și au trecut în Moldova¹³⁹, Prodan și Macedonschi ajungînd la Tismana, au fost arestați de panduri, care le imputau moartea lui Tudor. După

¹³⁶ Socotim util să dăm mai jos o parte din numele refugiaților din Rîmnicu Vilcea, în Ardeal, după luc. Acad. A. Oțetea, *D.I.R.* (Colecția Eudoxin Hurmuzaki, seria nouă, III). Solidaritatea românilor din Transilvania cu mișcarea lui Tudor Vladimirescu, Edit. Acad. R.S.R., București, 1967. Vom indica numai pag. Matache Viespescu sluger (p. 412), Matias Mariș negustor, Dincă Temelie negustor, Barbu Pleșoianu, Anton Marat negustor, Stan Ioan negustor, Stoia Abagiu negustor, Episcopul Galaction al Rîmnicului, grec de neam. Andrei Anastasie și Dumitru Popovici, (oameni de serviciu ai episcopului), Negrea Paul negustor, Băluță Teișan negustor, Stoica Velcovici negustor, Preda Gheorghe negustor, Dumitrana lui Ilie din Rîmnic, Bocan Ceară negustor, Teodor Penculescu și Petre Constantin negustor, Petre Szintrian negustor, Constantin Velea negustor, Petrake Caragica boier, vistier Maxim Martyti boier, Alexandru Olănescu boier, și Iordache Olănescu boier (p. 348), logofăt Ioniță Verinescu, clucer Costache Ștefănescu boier (p. 354), Mihai postelnicul (p. 359), Dumitru Taicu boier, Constantin Niculai negustor, Teodosie Ghica boier, Iordache Capeleanu boier, Nicolae Căpătină negustor, Ioniță Vladimiran negustor, Vasile Bodeanu negustor, Ilie Dimitrovici negustor, Dumitru Carabela negustor, D-tru Sculici negustor, Nastratin Furton cu trei camarazi slujbaş la ispravnicatul Rîmnic, Andrei Lascu negustor, Ianni mătăsar (p. 360), Nicolae Economu negustor împreună cu 5 servitori (p. 368), Ștefan Stoian (arnăut rebel al lui Ipsilanti), Const. Furton negustor, Constantin Ion negustor, Petru Peru negustor, (p. 392), slugeru Matake Vespescu boier, (p. 412), Tudorița Fratostișanca soție de negustor (cu mama, 5 copii, 3 slugi și 2 slujnice) (p. 460), Gheorghită Vlădeșteanu vistier, Economu Static (p. 468), Petcu Stoian și Anastasie Alexandru (p. 469).

¹³⁷ *Răsc. 1821*, V, p. 438.

¹³⁸ *Ibidem*. Vezi și C. D. Aricescu, *Ist. rev. rom.*, 1821, Craiova, 1874, p. 293.

¹³⁹ *Doc. Răsc. 1821*, V, pp. 438—439.

21 de zile au fost eliberați¹⁴⁰. Alt document spune totuși că Dumitru Macedonschi cu pandurii, a trecut în Oltenia unde a luptat împotriva turcilor, pînă la 10 august, cînd a trecut și el în Austria. A fost închis la Muncacs și eliberat tocmai în 1826¹⁴¹.

Așa s-a terminat mișcarea lui Tudor Vladimirescu, care după „un tabel nominal” cuprindea „pe cei mai buni ostași români — pînă la 200 000”¹⁴². Așa au terminat trădătorii și asasinii unuia dintre cei mai autentici revoluționari români, „Domnul Tudor”.

XIV. LUPTA DE LA MĂNĂȘTIREA BISTRIȚA ȘI ARNOTA

După relatarea lui C. D. Aricescu, lupta lui Sava cu serdarul Iamandi „cu familia sa și cu Matargii Bașa”, susținuți de 160 de panduri și bulgari, bine înarmați, dispunînd încă de vreo 2 tunuri, ar fi avut loc la Mănăstirea Cozia¹⁴³. De aici Mănăstirea Cozia a fost admisă ca ultimă rezistență a lui Diamandi, în toate lucrările de specialitate. Un izvor din 22 noiembrie 1821 ne informează însă că luptele au avut loc la Mănăstirea Bistrița. Să restabilim faptele. Alexandru Ipsilanti se afla la Cozia, înainte de a trece în Ardeal, împreună cu Iordache și „ei dau ordin căpitanului Diamandi să plece la Mănăstirea Bistrița, lui Mihaloglu la o altă mănăstire din cele 5 județe, căpitanului Anastasie la Ocne, iar altora, în alte părți. Căpitanul Iordache... pleacă cu oastea sa spre Argeș”¹⁴⁴. Deci, după acest izvor, se hotărăște, ca Diamandi să plece la Mănăstirea Bistrița pentru a organiza rezistența. Confuzia nu pare posibilă, întrucît hotărîrea se ia chiar în Mănăstirea Cozia. Mai mult, același izvor, vorbind despre Sava Fochianos (Popovici), general al Eteriei, spune textual: „Sava, după ce s-a unit cu turcii, a pornit cu aceștia împotriva serdarului Diamandi, care aflîndu-se închis în Mănăstirea Bistriței (vezi A. Oțetea 1. c. pag. 416, doc. 299 și pag. 371, doc. 278), respinge vitejește atacurile dușmanului, dar fiind înșelat de Sava s-a predat dușmanului nemilos, și îndată după ce nenorocitul a fost trimis la Constantinopol”¹⁴⁵, a fost decapitat¹⁴⁶.

C. D. Aricescu ne informează că împreună cu Diamandi a fost și Matargi-Bașa¹⁴⁷, și împreună cu ei, mai mulți panduri și arnăuți. Lupta a început la 1 iulie și a durat 2 zile. Sava i-a promis „cu jurămînt viața sa și a familiei sale, cum și iertarea pandurilor, în fine păstrarea rangului de căpitan-serdar”¹⁴⁸.

¹⁴⁰ C. D. Aricescu, *op. cit.*, pp. 294—295.

¹⁴¹ *Doc. Răsc.*, 1821, V, p. 481.

¹⁴² *Ibidem*, p. 523.

¹⁴³ C. D. Aricescu, *op. cit.*, pp. 296—298.

¹⁴⁴ *Doc. Răsc.*, 1821, IV, pp. 265—266.

¹⁴⁵ *Ibidem*, pp. 269—270. Diamandi ocupase și Mănăstirea Arnota. Vezi A. Oțetea, *op. cit.*, p. 416, doc. 299.

¹⁴⁶ Vezi Dan Berindei și Traian Mutașcu, *op. cit.*, p. 195.

¹⁴⁷ C. D. Aricescu, *op. cit.*, p. 296, crede că episodul s-a petrecut la Mănăstirea Cozia.

¹⁴⁸ Vezi, *Ibidem*.

Mataragi-Bașa, împreună cu un grup de panduri, „fugii noaptea din mănăstire”. Diamandi „cu 70 de panduri și bulgari, cu 2 steaguri și 2 tunuri”, au fost trimiși la București la Cheia Bei, care i-a trimis prin Silistra, la Constantinopol, unde au fost măcelăriți¹⁴⁹.

Aproape toate documentele referitoare la locul luptei, sînt scrise foarte tîrziu, din amintiri sau povestit. Ele au fost consemnate la mai bine de o jumătate de secol¹⁵⁰. În afară de acestea, este greu de admis că Diamandi s-ar fi închis într-o mănăstire așezată pe un drum principal, ca al Coziei. Iată deci de ce acceptăm izvorul menționat mai sus, care este scris la 4—5 luni (22 noiembrie 1821) după petrecerea acestei lupte și admitem că ea s-a dat nu la Cozia, ci la Bistrița.¹⁵¹

Ca omagiu evenimentelor petrecute cu un veac și jumătate în urmă, pe Valea Oltului și în special la Drăgășani, s-a ridicat în orașul Drăgășani bustul marelui erou național Tudor Vladimirescu.

LES LUTTES DES PANDURS ET D'HÉTAIRYSTES DE LA VALLÉE DE LA RIVIÈRE OLT EN 1821

(RÉSUMÉ)

En démontrant le caractère et le bret de la révolution de 1821 les auteurs traitent dans un esprit critique les luttes des dandours et de l'Hétairie qui ont en lieu le long de la Vallée de l'Olt.

La révolution de 1821 a eu un caractère antiféodal et antiottoman. L'article démontre aussi d'attitude de Tudor Vladimirescu et les mesures prises par celui-ci pour la réussite (la victoire) de la révolution.

Ou y met aussi le problème des relations avec les Turcs qui en ce moment là étaient nécessaires, étant donné la position de l'Autriche et de la Russie hostile à la Turquie.

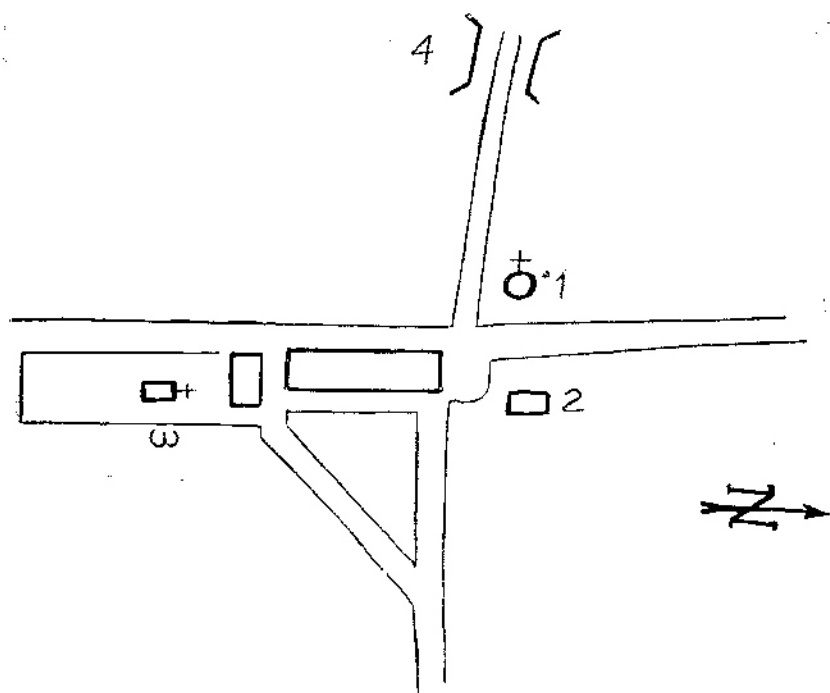
L'article s'occupe en même temps des relations existantes entre l'Hétairie et la révolution populaire roumaine, en montrant les contradictions, tinsi que de la situation de la ville de Drăgășani et de son importance du point de me stratégique, ce qui a favoré l'entrée des pandours; il décrit aussi les luttes de Zăvideni et de Drăgășani de même que celles qui ont eu lieu le 28 et le 29 mai 1821.

On démontre aussi les conditions et les causes de la trahison de Tudor et de sa mort, assassiné par les membres de l'hétairie et enfin les luttes des pandours au moins de juin contre les Turcs.

¹⁴⁹ *Ibidem*, pag. 297.

¹⁵⁰ Ilie Fotino, publica lucrarea *Tudor Vladimirescu și Alexandru Ipsilanti, în revoluția din anul 1821, supranumită zăvera*, București, în 1874. Lucrarea lui C. D. Aricescu, *Ist. rev. ...*, apare la Craiova, în acelaș an.

¹⁵¹ Mănăstirea Cozia a fost împresurată de turci cu puțin înainte de 5 august, iar ultima luptă cu arnăuți a avut loc la Rîul Vadului. Vezi Acad. A. Oțetea, *op. cit.* pp. 429—440.

Legenda

- 1 Biserica „Mînăstirii Drăgăşani”
- 2 Casa Şetrarului
- 3 Metohul Episcopiei
- 4 Podul unde au avut loc lupte.

